

RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 169 (27).**

1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra kinnitamine. — 2. Riigi 1923 a. eelarwe — I lugemisel.

Riigikogu koosolek 15. nowembril 1922 a. kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 82 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretääri kohal abisekretäär **W. Pezold**, wahepeal sekretäär **A. Tupits.**

Walitsuse looshis: Riigiwanem **K. Päts**, rahaminister **G. Westel**, põllutööminister **B. Rostfeldt**, kohtuminister **J. Reichman**, haridusminister **H. Bauer.**

Wälisesitajate looshis: Ameerika konsul **Paker** ja wälisminister **A. Piip.**

Koosolek algab kell 5.17 min.

1. Päewakorra Juhataja **A. Kerem** kinnitamine. Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on eile ära määratud. Päewakorras on riigi 1923 a. eelarwe. Ettepanekuid päewakorra kohta ei tehta. Päewakord on sellega wastu wõetud.

Juhataja **A. Kerem**: Riigikogu läheb päewakorra arutusele.

2. Riigi 1923 a. **J. Piiskar** (is.): eelarwe — Käesolewat eelarwet, I lugemisel. see on 1923 a. eelarwet, tuleb arutada, nagu juba eisel koosolekul tähendati, wähe teistsuguses olukorras kui näituseks, tänowuaastast eelarwet, mis kewadel arutamisel oli. Nimelt on walitsus, kes eelarwe esitas, ametist lahkunud, sellepärast, nähtawasti, ei puudutanud ka rahaminister eile oma kõnes ei riigi üldpoliitikat ega majanduspoliitikat, ei käsitanud tegewusalasid, milleks summe nõutakse ja mispärast neid just sel määral nõutakse. Ta jutustas ainult ühe peatüki riigiteenijate palga arenemise ajalugu. See oli ka kõik.

Eelarwe materjaal, mis Riigikogu liikmetele kätte on jagatud tutwunemiseks, on wäga puudulik, eelarwe iseenesest on märksa enam kokku surutud, kui eelmised eelarwed, kuna lisad käsitawad eestkäit jälle riigiteenijate ja ametnikkude koos-

seisu ja palganorme. Selle tõttu on eelarwe materjaal niiwõrd puudulik, et ei saa mingisugust ülewaadet selle kohta, mille peale nõutud summe kulutada tahtakse ja missugused kawatsused selle eelarwe aluseks on olnud.

Eisel koosolekul tähendati Riigikogu liigete hulgast, wist härra Tõnissoni poolt, et praegu ei saada üldse eelarwe üle läbi-rääkimisi pidada, sest ei olla walitsust, kes eelarwet kaitseks. Tulla sellepärast eelarwe arutamine waikselt senniks edasi lükata, kunni uus walitsus sünnib, kui see ka kaua aega wõtaks. Minu arwates ei tarwitse see asjaolu sugugi põhjuseks olla selle üle waielda, kas eelarwet arutada wõi mitte. Lõppude lõpuks ei ole ju need üksikud inimesed, kes senni ministritoolidel istunud, need, kes walitsuse poliitikat teewad, waid nemad ajawad ainult teatawate rühmade poliitikat, kes parlamendis esitatud. Meie arwates on täitsa ükskõik, kes nendel toolidel istuwad, kui tihti neid wahetatakse. Kui püsiwad teatawad rühmad parlamendis, kui püsib teataw koalitsioon, ajab iga walitsus selle koalitsiooni, nende walitsewate rühmade poliitikat. Sellepärast ei ole eelarwe arwustamine mitte ainult walitsuse arwustamine, waid ka walitsewate rühmade ja nende poliitika arwustamine.

Nagu juba tähendasin, ei wõimalda tänowuse eelarwe materjaalid ja ka rahaministri eelarwekõne mingisuguseid wäljawaateid tulewase aasta kohta, ei saa sellepärast ka kõnelda tulewa aasta poliitikast ja kawatsustest, mille jaoks eelarwes summe nõutakse, waid wõib kõnelda rohkem sennise walitsuse poliitikast ja sennisest summade tarwitamisest ja wõib sellest tulewiku jaoks mõnesuguseid järeldusi teha.

Praegune eelarwe annab walitsusele palju suurema wabaduse summade tarwitamiseks, kui eelmised eelarwed. Kuigi seletuskirjas püütakse rõhutada, nagu oleks tänowune eelarwe otstarbekohasemalt korraldatud, nagu oleks selle ümberkorralduse tõttu wähem wõimalust oma heaksarwamise järele talitada, on tege-

mist just ümberpööratud nähtusega. Mitmed asutused ja nende eelarwed on kokku võetud ühte peatükki, mitmed endised peatükid, mis olid üksikasjaliselt esitatud, on nüüd kokku tõmmatud, üldisteks suurteks paragrahvideks, mille piirides Wabariigi Walitsus wabalt võib talitada. Seda wäiksemaks jääb loomulikult wastasrinnal eriti töörahwal, wõimalus nende summade kohta üksikasjaliselt seisukohta wõtta ja nende tarwitamist kontroleerida. Teiselt poolt suurenewad need wõimalused, mis eelmiste eelarwete puhul olnud, kus walitsus hoolimata ja küsimata sellest, kas summadest tarwitamiseks jätkub, raha wälja annab märksa suuremas ulatuses, kui eelarwes ette nähtud ja pärast lisakrediitide nõudmisega tuleb.

Kui nüüd asuda waatlema praegust poliitikat üldse, siis peab rõhutama seda sama, mis eelmiste eelarwete puhulgi, nimelt, et ka tänawuses eelarwes puuduwad summad töötawa rahwaklassi nõuete rahuldamiseks. Summad, mis eelarwesse üles wõetud, on peajasjalikult walitsewa klassi enese huwide täitmiseks. Püütakse seda rohkem, mida kaugemale jõutakse rewolutsiooni aastatest, selleaegsetest sihtidest ja lubadustest tagasi wõtta seda, mis wähegi wõimalik. See siht awalduw käesolewas eelarwes weel terawamalt kui waremalt. Eelarwe seletuskirjas öeldakse, et „eelarwe kuludeosasse on wõetud ainult need summad, mis äärmiselt tarwilikud praeguse riikliku julgeoleku ja majandusliku olukorra alalhoidmiseks ja riikliku korra arenemiseks ainult sel määral, mida ilma wälislaenuwõimalik on loodetawate tuludega kinni katta.“ See wäide on praeguse eelarwe kohta wäga iseloomustaw — praeguse korra alalhoidmine igasuguste abinõudega. Nii oli, nii jääb. Midagi ei ole muutunud, ei majanduslisel ei poliitilisel alal, ei mingisuguses suhtes. Tähendab, praegune kord kõigi nende wäärnähtustega, mille peale pehmaltpoolt on alatasa tähelpanu juhitud, loetakse ainsaks wõimalikuks, ainsaks õigeks. See poliitika, mida senni on aetud ja mille wastu töölisteesitajatel alati nii palju on ütelda olnud, loetakse ainuõigeks poliitikaks. Ei tarwitse karwawäärteki midagi muutuda, ei ole waja abinõusid otsida, uusi teid leida. Seletuskirjas öeldakse, et eelarwe on suurenenud esiteks riigiametnikkude ja -teenijate palgakõrgendamise tõttu, teiseks rahwahariduse laiemale alusele seadmise ja riikliku majanduselu korraldamise tõttu. See wäide

näib nagu eelmistele wäidetele wastu käiwat, sest kui nendel aladel midagi ära on tehtud, siis on see ikkagi samm edasi, olgugi wäikene samm. Kui meie aga asume neid wäiteid waatlema, siis leiame, et need on ainult ilusad käeliigutused selleks, et laiu hulki rahustada. Wõtame kõige pealt riigiteenijate, -ametnikkude ja riigitööliste palgakõrgendamise. Selle küsimuse kohta on rahaminister Riigikogu liigetele wõrdlemisi rohkem andmeid esitanud, kui ühegi teise küsimuse kohta. Sellele ainele pühendas härra rahaminister oma eelarwekõnest wähemalt kolmeneljandikku. Eelarwest selgub, ja seda tähendas ka härra rahaminister, et ametnikkude arwu olla wähenenud 1316 inimese wõrra, terwelt kuus protsenti. Jääb mulje, nagu oleks ametnikkude arwu püütud wähenendada ja meie walitsemise aparaati koondada ja lihtsamaks teha, jääb mulje, nagu oleks sellega kätte saadud teataw kokkuhoidmine. Kui aga ligemalt neid andmeid waadata, tõuseb kahtlus, kas siin on tegemist ametnikkude arwu wähenemisega wõi wastupidi — suurendamisega.

Käesolewa aasta jooksul on mõned asutused üle wiidud eripõhikirjade alusele. Näituseks on renteid kõigi oma ametnikkudega Eesti panga alla üle wiidud. Minul ei ole andmeid ja ka eelarwe materjaalidest ei ole leida, kui palju seal ametnikka oli, aga waewalt on siin tegemist ametnikkude arwu wähenemisega, küll aga koosseisude muutmisega, ametnikkude ümberpaigutamise. Edasi kõneldi palgakõrgendamisest. Härra minister näitas üksikasjaliselt, kuidas palgade küsimus on aastate kestes arenenud, kuidas waremalt on palgasid margakursi langemise tõttu ümber arwatud ja et praegune uus kawatus, mida tahetakse 1. jaanuarist maksma panna, olla õieti esimene palgade kõrgendamine, ning nõuda riigilt umbes 360 miljoni marka, ametnikkude wähenemist arwesse wõttes — tegelikult 260 miljoni marka. Ma pean kõige pealt tähendama, et praeguse eelarwe juures tarwitab riiklik aparaat oma ametnikkude ülespidamiseks üle 2 miljardi, nimelt 2 miljardi 150 miljoni marka. Sinna on wõetud palgad ja toetusrahad ja mõnes ametkonnas ka warustusrahad. See teeb kokku wälja rohkem kui $\frac{1}{2}$ eelarwest. Härra minister tähendas, et see praegune koosseis wõiks ehk weel kunagi wäheneda, kuid praeguse asjaajamise wiisi juures küll waewalt. Peab ütlemata,

et see arw siiski küllalt suur on. Üle $\frac{1}{3}$ eelarwest läheb lihtsalt ametnikkude aparaadi peale; siia hulka on wõetud ainult isikliku koosseisu peale tarwisminewad summad. Kuid ei saa ütelda, et sellegi summa juures ametnikud ja töölised oleksid rahuldatud. On suurendatud peaaesjalikult kõrgemate ametnikkude palkasid, on tehtud suuremaks wahe ülemate ja alamate ametnikkude palkade wahel, on juurde lisatud palka neile, kes ennegi vähemalt elatismiinimumini palka said, kuid need, kelle seisukord enne äärmiselt wäljakannatamata oli wäikeste palkade tõttu, on jäänud suurel määral samasugustesse tingimistesse wõi langenud weel halwematesse tingimistesse. Kui waadelda eelarwe seletuskirjale juurdelisatud tabelit, siis selgub sealt, et umbes $\frac{3}{4}$ kõigist ametnikkudest saab palka alla elatismiinimumi. Rahaminister tähendas oma eilses kõnes, et keskmiste arwude wõi indeksnumbrite järele ei wõi ütelda, kas elukallidus on tõusnud, wõi langenud. Ühe asja pealt on langenud, teise pealt tõusnud, nii et ta jääb umbes sarnaseks, nagu ta oli minewal kewadel. Sellel ajal aga oli töö- ja hoolekandeministeriumi wäljarwamise järele elatismiinimum umbes 7000 marga ümber kuus. Kui wahekord on endiseks jäänud, ja seda tõendas ka härra minister, siis wõiks praegustki aluseks wõtta seda elatismiinimumi, see on 7000 marka. Igatahes ei ole see sugugi kõrgelt wõetud. Kui aga wõtta elatismiinimumiks ümmarguselt 7000 marka, siis on, nagu ma ütlesin, koosseisudes 14.890 ametnikku, kes alla selle normi palka saawad, kes saawad 6700 marka ja sealt vähem kunni 2880 margani. Sellele juurde tuleb weel 1800 metsaametnikku, kelle palk 800 ja 2280 marga wahel kõigub, nii et tublisti $\frac{3}{4}$ on, kes alla elatismiinimumi palka saawad.

Edasi pean tähendama seda, et uute palganormide maksmapanemisega tahtakse ära kaotada perekonna-abirahad, mida senni on makstud. Härra rahaminister rõhutas oma kõnes, et riigiteenijad ja -ametnikud ise sellega nõus on olnud. Wõib ju olla, et temal sarnased andmed on. Meile ja ma arwan ka teistele Riigikogu rühmadele on tulnud mitmed märgukirjad riigiametnikkude ja -teenijate poolt wastawate ettepanekutega niihästi palganormide, kui ka astmete kohta. Seal rõhatakse, et kuigi palga alammääraks seatakse üles 5000 marka, siis peetakse tarwiliseks peale selle weel iga perekonna-

liikme pealt 1000 marka perekonna-abiraha. Wabariigi Walitsus on aga tarwilikuks pidanud palga alammääraks wõtta 4500 marka ilma perekonna-abirahata. Sellest näeme, et siin kaugeltki ei ole suure hulga ametnikkude seisukorda parandada püütud, waid, nagu ma juba tähendasin, on keh Wade ametnikkude ja tööliste seisukorda halwendatud. Riigi töökodades töötawate töölise palgakõrgendamise ei kõnele eelarwe midagi, seal jääwad palgad nähtawasti endisteks; aga et ühes ametnikkude perekonna-abiraha ärajäämisega ka nendelt perekonna-abiraha ära wõetakse, selle juures ei tarwitse kahelda. Tähendab, nemad saawad siis ainult palga alandamise. Ja kui enne perekonna-abiraha kaudu suurearwulistele perekondadele wõimalditi vähemalt leiwarahagi, siis praegune kawatus seda neile mingil tingimisel ei wõimalda. Kui aga lugu nii on, et palkasid ei ole tõstetud kunni tarwilikkude normideni, siis jääb arusaamatuks härra ministri wäide, kui ta eile ütles: Tasu peab sisaldama wastuwäärtuse tehtud tööle. Kui see wastuwäärtus on, ütleme, pool elatismiinimumist, siis peab arwama, et härra minister hindab ametnikkude tööd poolewäärtuliseks, sest ega ta muidu neile poolt palka ei maksa. Miks tema neid niisugusel alusel ametis peab, pole teada. Wõtku paras arw ametnikka ja maksku neile täis palk. Tegelikult peab aga ütleva, et need ametnikud ja need teenijad, kes palgakõrgendamisel waeseks-lapseks on jäetud, need tööorjad ongi, kuna palgakõrgendamise osaliseks on saanud ainult kõrgemad ametnikud.

Selles küsimuses wõiks weel palju otse imelikka üksikasju näidata, kuid ma ei pea tarwilikuks seda teha, waid tähendan ainult ühe nähtuse peale — kõrgemate ja alamate ametnikkude palgawahed on kunstlikult püütud suureks ajada. Selleks on loodud kunstlikka palgalülisid. Näituseks on olemas üks palgaliik, — kus on ainult üks ametnik. Kas tõesti seda ametnikku siis ei saadud paigutada kas kõrgemasse ehk madalamasse liiki? See on aga just selleks tehtud, et kõrgemaid ametnikka alamatest rohkem lahutada. Siis on teine liik, kus kõigest wiis ametnikku.

Nii näeme siis, et riigiametnikkude ja riigiteenijate palkade normeerimine ei ole läbi wiidud mitte kõrgendamise suunas, nagu härra minister tähendas, waid ai-

nult selles mõttes, et kõrgematele ametnikkudele hakatakse kõrgemaid palkasid maksma, kuna aga kõik riigi töölised ja alamad ametnikud asetatakse märksa halwematesse tingimistesse.

Siis edasi. Eelarwe seletuskiri kõneleb kulude suurendamisest rahwahariduse laiemale alusele seadmise peale. Waatame, kuidas nende laiemate alustega lugu on. Haridusministeeriumi eelarwe on tõesti suurenenud 68 miljoni marga wõrra, ta ulatab 465 miljonini, see on 7,4% terwest eelarwest. Kui aga waadata, mis seda eelarwet suurendanud on, siis leiame, et suurenenud on: 1) Tartu ülikooli kulud — 30 miljoni — palkade arwel muidugi; 2) awalikkude koolide kulud — 18 miljoni; 3) riigikoolide kulud — 10 miljoni marga wõrra, kokku 58 miljoni marka. Sellest summast on kindlasti suurem osa ainult palkade kõrgendamise peale määratud ja mingisugusest „laiendamisest“ pole siin märkigi näha. Ülejäänud osas on wäikesed üksikasjalised kulud, mis siia-sinna laiali on pillatud ja mille arwel ei saa olla mingisugust haridustöö laiendamist. Ei ole haridusküsimuse laiemale alusele seadmiseks õieti mitte midagi tehtud ega kawatsetagi teha, sest kui waadata senist hariduspoliitikat, siis kõneleb see otse wastupidist. Juba Asutawa Kogu ajast peale teostatakse sunduslikku 4-aastast algkooli, kuid läbi wiidud ei ole see praegu weel mitte. Ei ole nähtawasti kawatsetudki asuda 6-aastase algkooli teostamisele, mis seaduse järele peab ellu wiidud saama. Samuti teame, kuidas kooliskäimise wõimalused meil piiratud on. Haridusministeeriumi enese andmete järele läheks tarwis koolimajade kordaseadmiseks umbes üks miljard marka, millest poole wõiks saada metsamaterjaalidena ja umbes 500 ehk 600 miljoni rahas. Haridusministeerium nõudis selleks käesolewal aastal ainult 10 miljoni. Ja kui rahaasjanduse komisjon leidis, et selle summaga midagi teha ei saa, siis leppis haridusministeerium 30 miljoni margaga koolimajade ehitamiseks. Et sellega koolimaju korda seada ei saa, on iseenesest mõista, ja kui ei ole korralikka koolimaju ja nende sisseseadeid, siis ei ole ka kooli mitte. Edasi teame meie, kuidas kehweamatele õpilastele kooliskäimine raskeandatud, sest nende wanemad ei jõua neile muretseda koolitarbeid jne. Ka sellel alal ei ole haridusministeerium ja omawalitsused õieti mitte midagi teinud, kuigi algkooli-seaduse § 18 ütleb, et kui

waesuse pärast ei suudeta last kooli saata, siis peab kogukond hoolitsema kooliskäimise wõimaluse eest. § 46 ütleb, et puudustkannatajatele õpilastele muretsetakse õperaamatud ja -wahendid tasuta. Edasi ütleb algkooli-seaduse § 27, et kui kooli ülewalpidajad ei hoolitse kooli eest, siis kannab kulud riik ja need kulud nõutakse kooli ülewalpidajatelt tagasi administratiiw korras. Senni ei ole aga neid wõimalusi mitte kasutatud, ei ole omawalitsused ega haridusministeerium samme astunud ülewalnimetatud paragrahwide elluwõimiseks. Niisama wõiksime weel hulga teisigi sarnaseid lahendamata küsimusi näidata. Kus on kooliwõrk, mis on tähtsamaks teguriks sundusliku algkooli läbiwiimisel? Sellest on aastate wiisi kõneldud kui tähtsamast pääwaküsimusest, kuid tegelikult ei ole seda weel päberilgi olemas. Eelarwes leiame, et uute tööstuskoolide ja kursuste peale on wõetud summa, millega wast paar kursust saaks korraldada, aga ühtki kooli ülewal pidada ei saa.

Mis wäliskooli haridusalal on tehtud, selle kohta ei ole mingisuguseid andmeid. Kõneldakse, et seal olla ametis mõned instrktorid, aga nende töö tagajärgede kohta puuduwad igasugused andmed, ja näha pole midagi.

Nii ei leia meie siis haridusalal seda laiemat alust kusagilt. Kui aga siiski kõneldakse mingisugusest „laiemast alusest“, siis tuleb seda nähtawasti otsida mujalt, näituseks sellest waimust, mida koolidesse on wiidud ja mida iseloomustawad wiimasel ajal ilmsiks tulnud nähtused, kus haridusministeerium, eriti just minister, õpetajaskonnaga sõjajalale on asunud ja kus isegi isiklisi kohtuprotsesse on algatatud õpetajate organisatsioonide ja nende juhtide wastu. Õpetajad kangu-tatakse kohtadelt lahti, ilma, et öeldakse, miks neid lahti lastakse. Kui õpetajad ministeeriumi järele pärima lähewad, siis öeldakse, et on lahti lastud ilma põhjusi nimetamata. Samal ajal aga saadetakse ringkirjad laiali, milles tähendatakse, et need õpetajad on kaswatajateks kõlbmatud. Seega on nad mustadesse nimekirjadesse paigutatud. Kui aga waadelda neid „põhjusi“ dokumentide tõendusel, siis leiame, et mõnele musta nimekirja sattunud õpetajale on isegi erakorraline palgakõrgendus antud, mida harilikult ju ainult silmapaistwatele õpejõududele antakse, et nende töö kohta on head otsu-

sed antud jne. Ükskord järsku aga lastakse inimene lasti ilma põhjusi nimetamata ja teatatakse kõigile, kõigile, kõigile, et tema on kõlbmata õpejõud. Selles mõttes on hariduspoliitika igatahes „laiemale alusele“ seatud ja see „laiem alus“ ulatab isegi kristlike karistusmetoodideni, mis põhjenuvad sellel wanal kristlikul alusel, et keda ta armastab, seda ta karistab. On mindud küünarnukkidega ja raamatutega peksmiseni jne. See näibki olevat see uus „laiem alus“, mis hariduspoliitikale on antud.

Edasi on eelarwe seletuskirjas öeldud, et kulud on suurenenud hoolekande laiemale alusele seadmisega. Waatame, kuidas laiema alusega siin lugu on. Eelarwest selgub, et töö- ja hoolekandeministeeriumi eelarwe on suurenenud ainult 536.000 marga võrra, tähendab kõigest pool miljonit. Ja see poolemiljoniline suurenemine 6.180.000.000 eelarwe juures ongi see „laiem alus“ hoolekande alal. Kui kõik need alused nii laiad oleks wõetud, siis oleks wõidud kogu eelarwe ühe wõi poole miljardi peale kokku suruda.

Ei ole tänawuse aasta jooksul ühtki korraldust maksuma pandud, mille järele hoolekanne laiemale alusele oleks seatud. Ei ole seda ka oodata ligemas tulewikus, sest alati leitakse teid, kuidas hoolekande seadusi ühest komisjonist teise saata ja neid seal aastate kaupa kinni hoida. Aastaid kaupa on juba komisjonis haiguste wastu ja emade kinnitamiseseadus, ja kui enam ükski komisjon teda oma portfelli wastu ei wõtnud, siis moodustati uus komisjon ja asuti uue hooga tema läbiwiimist ja maksmapanemist pikendama. Ei ole ka eelarwes näha mingisuguseid summe, mis laseks eeldada seda laiemat alust. Eelarwe seletuskiri kõneleb, et paratamatult on tulnud üles wõtta mõnesugused kulud, mis selle läbi tekiwad, et Ameerika abiandmise organisatsioonid oma tegewuse likwideeriwad ja omad asutused ministeeriumile üle annawad. Tähendab, asutused on töötamas ja ei saada neid mitte nii järsku likwideerida, nad peawad paratamatult weel mõne aja edasi kestma, aga nähtawasti ei peeta neid mitte alaliselt tarwilikkudeks.

Kui üldse otsida mingisugust hoolekanne, siis leiame meie teda mitte hoolekandeministeeriumist, waid kohtuministeeriumi all olevatest asutustest — wangi- ja wõimade, kuhu inimesi järjest sisse kogutakse. Sealsete hoolealuste arw on

alati suur olnud. Seal ongi see „laiem alus“ hoolekande alal. Kuid meie teame, mispärast neid hoolekande alla wõetakse ja et nende hoolekandele hulgaks on alati suur hulk poliitilisi „hoolealuseid“, keda lihtsalt sellepärast sinna on tassitud, et nende poliitiline ilmawaade, nende püüded, wõitlus eneste majandusliku järje parandamise eest ei meeldi praegusele kodanlisele wõimule. Püütakse neid „hoolekande“ alla wõtmisega kahjutaks teha. Kuid see ei ole, nagu tähendasin, mitte töö- ja hoolekandeministeeriumi, waid kohtuministeeriumi wõimupiiri kuuluw „hoolekanne“.

Eriti peaks nimetama ka politsei teeneid, kes samuti on asunud „hoolekandema“, et töölised mitte ei walmistaks kibedaid silmapilke tööandjatele sellega, et nad esinewad palganõudmistega ja et nad julgewad tarwitada streigiwabadust, mis nagu peaks kindlustatud olema Eesti wabariigi põhiseaduses. Muidugi teada, et walitsus ja tema selja taga olewad ringkonnad ise põhiseadust miskikski ei pane. Ja miks ei wõi siis ka politsei „hoolekanda“ tööliste eest, et nad ei saaks tarwitada streigiõigust? Seda „hoolekanne“ olemele sellelgi suwel õige ohtralt mitmel puhul näinud. Aga hoolekanne, mida peaks teostama töö- ja hoolekandeministeerium, töökaitset, üldise terwishoiu, ühe sõnaga terve sotsiaalala peale kulutamist ja selle eest hoolitsemist ei ole kusagil näha. Terwe sotsiaalala peale kulub waevalt 180.000.000 ja sellest läheb suur osa ministeeriumi ja teiste asutuste ülewaldamiseks, kuna üldise terwishoiu, hoolekande ja töökaitse peale peaaegu mitte midagi üle ei jää. Nii näeme, et ka siin seda „laiemat alust“ wõib igatahes igalt poolt mujalt otsida, mitte aga sealt, kuhu juhatab eelarwe seletuskiri.

Wiimane osa eeltsiteeritud lausest kõneleb, et kulud on suurenenud riiklise majandusliku elu korraldamise alal. Kui siin asuda otsima laiemat alust, siis leiame, nagu ka eelarwe seletuskiri tõendab, et on talitatud olewa majandusliku korra kindlustamise tähe all. Tähendab — midagi ei peaks muutuma selles sihis, mis töötawatele rahwahulkadele wastuwõetaw, waid otse selle wastu. Siin wõib näha laiemat alust „lahtiriigistamise“ sihis, mida ei tule mitte ära wahetada härra haridusministri „lahtiregistreerimisega“, kuigi nad peaaegu üht ja sedasama tähendawad. „Lahtiriigistamise“ abil lendawad riiklised warandused ja nende

kasutamine erakapitalistide kätte. Sellel alal on käimas riigivaranduste pillamine, edasiandmine erasahkerdajate kätte. Kui waadata, kuidas iga päewaga luakse ikka uusi ja uusi aktsiaseltse, kuidas seal ühed ja samad isikud ühes ja mitmesugustes kombinatsioonides figureerivad, siis näeme, kuidas on tekkinud terve rida ettevõtteid, mis on loodud just selleks, et riiklikka warandusi enese kätte võtta kasutada. Kui waadata, kuidas nendes aktsiaühisustes rühmad, kes üksteisele tihti nii väga kibedaid sõnu armastawad ütelda, nagu nägime praeguse kriisi puhul: praegused põllumehed, endised parunid, kristlikud ja mittekristlikud rahwarakondlased, tööerakondlased ja endised ning osalt ka praegused sotsid, üksteisega nähtawasti väga hästi läbi saawad, väga sõbralikult mõistawad asju ajada, sest ega nad muidu nii sagedasti ikka jälle uute kombinatsioonidega ei figureeriks uutest ärilistes ettevõtetes. Peab ütleva, et need kombinatsioonid ulatawad kõrgete sfäärideni ja kui võtta arwesse järeldust, mis sarnasest olukorrast võib tekkida ja peabki tekkima, siis võib ilma liialdamata ütelda, et see waranduste erakättesse libisemine eriti kergeks ja käepäraseks on tehtud. Püütakse neidki ettevõtteid, mis on kujunenud monopoolilaadilisteks, erakapitalistide kätte üle anda.

Ma peatan paari sõnaga mõne üksiku näituse juures. Kui palju kõneldi näituseks omal ajal Eesti õli- või põlewkiwist, missugune warandus temas pidi peituma jne. Nüüd teame aga, kuidas suurem osa neist lademetest on ära antud kontsessioonide näol, ning isegi praegu tegewuses olewat riiklist põlewkiwikaewandust tahetakse maha müüa, sest tuulest ei ole mitte võetud need jutud, mis kõnelewad, et peetakse läbirääkimisi ettevõtjate ringkondadega riiklise põlewkiwikaewanduse mahamüümise üle. Kontsessioonäärid aga ei mõtlegi võetud maa-aladel töötama hakata, waid nad on heade tingimistega teatawad maa-alad eneste alla kinni pannud, et tulewikus, kui sellel ainel tõesti mingisugune wäärtus peaks olema, kui tema ümbertöötamisest võib kasu saada, et siis tööle asuda, või suure kasuga omad kontsessioonid edasi anda. Riik on aga nendest waradest täiesti ilma ja sellega on ka suurem osa nende waranduste kasust riigi käest ära libisenud. Seda-sama võib ka ütelda teiste looduswarade kohta, olgu need wosworiidi või mõned teised lademed. Ei ole mingisugust kind-

lustust, et teisedki warandused sama teed ei lähe. Kui näituseks turbatööstus jalad alla peaks saama, siis on väga tõenäollik, et ka seal kontsessioone tekib, et hakatakse ka neid ettevõtteid üle võtma jne. On ju ka see alus, millele need praegu on seatud, nii väga eramajapidamise laadiline. Põlewkiwitööstus, turbatööstus ja Eesti pank opereerivad väga suurte summadega. Aga ei praegune eelarwe, ei eelarwe materjaalid ei kõnele poole sõnagagi sellest, mis seal tehakse, mis alusel seal töötatakse, kui palju need asutused kasu või kahju annawad, ja kui kallilt ehk missuguse wahetasuga nad oma saadused turule saadawad. Ei ka seda, kas nemad kütteainete hinnad kõrgele kruuwad või neid maha suruwad, mingisugust võimalust ei ole sinna pilku heita. Ainult kõrvalt kuuleme, et kui nad eripõhikirjade alusele seati, siis suurenesid direktorite palgad kõigi teiste palgasajate omadega võrreldes mitmekordselt. Ja kui ses sihis edasi minnakse ja neile ettevõtetele võimaldatakse suurt kasu võtta ja suuri kulusid teha, siis võime ütelda, et sissetulekud riigi warandustest lähewad erakättesse. Kui näituseks metsade peawalitsus ehk küttekomitee müüb eraettevõtjale isegi walmis metsamaterjaale, et eraettevõtjad neid wäljamaale saadaksid, siis on see jällegi selleks, et lihtsalt wahekasu võimaldada eraettevõtjale. Kuna ometi riigil, kui metsaomanikul, kui kõige suuremal metsaomanikul, peaks kõige suuremad võimalused selleks olema, et wälisturul kõige paremaid tingimusi saada. Ja ammuks see oli, kui suuri metsatükke ära saherdati eraisikutele — endistele mõisnikkudele. Niisamasugust poliitikat näeme ka maaküsimuses. Seal tehakse samuti teed maa eraomandusele ja maaga hangeldamisele. Väga huwitaw on, kui põllutöeminister seletab asunikkude liidu järelepärimise peale maaküsimuse kohta, et 60-hektarilised kohad olla kõige kasutoowamad ja neid tulla hakata looma. Ta ütleb: tuleks küll kohtade kokkukuhjamist maaga kauplemise otstarbel kitsendada, kunni 60-hektariliste maapidamiste asutamiseks tuleks aga wabadus anda. Mis see tähendab? Kõige pealt täielist wabadust kohtade kokkuostmiseks. Sarnane ostumüügi võimalus ei ole muud, kui mõisade ümberloomine, võib olla küll wähe wäiksemas maastaabis, ääremaad ehk jätakse liitmata, aga paremad osad jääwad mõisa külge. (W a h e l h ü e O.

Strandman'i (töer.) poolt.) Härra Strandman, tähendatud seletuses on öeldud, et kunni 60-hektariliste maapidamiste loomiseks tuleb täieline wabadus anda ja lause esimeses osas kõneldakse, et tuleks küll kohtade kokkukuhjamist maaga kauplemise otstarbel kitsendada. (O. Strandman (töer.): Wõtke loogika õperaamat ja waadake järele argumentum a contrario.) Mulle pole tarwis praegu mingisugust õperaamatut, mul on käes ministeeriumi seletus must walge peal ja seal on need wäited, mis ma ette lugesin. Kui Teie aga, härra Strandman, ütlete, et seda siit wälja lugeda ei saa, siis wast annaksite autoriteetliku seletuse põllutöömistri seletuse kohta. (O. Strandman (töer.): Seal seisab must walge peal ja sealt wõib palju lugeda.) Ja, aga see must walge peal ütleb seda, et maad wõib igatahes kokku osta, et kokkukuhjamine kauplemise otstarbel tuleb kitsendada ja et 60-hektariliste kohtade asutamist tuleb wõimaldada. Aga kuidas siis, kui mitte maade kokkuostmise teel? Kui näituseks põllutöömistri toolile istub uus mees, kes ütleb, „mis 60 hektari, wõtame 600 hektari, see on soliid summa“, siis ei ole ühtki takistust, mis keelaks ses sihis edasi minna. Et üleminek maakokkuostmisele mitte nii wälja ei paistaks, tehakse seda järk-järgult, nagu sõjaseadust kaotatakse, selle ainsa wahega, et siin järgud palju rutem järgnewad, kui sõjaseaduse kaotamisel, kus see järk-järguline wäga wisalt areneb. (Wahelhüüe walitsuse looshist: See on ammu juba ära kaotatud.) Mõnest kohast on ta küll ära kaotatud, kuid on kohti, kus ta weel alles on, näituseks Tallinnas, tähendab mõned järgud on temast weel olemas. Walitsewate rühmade seisukoht maaküsimuses on teada, sellepärast on ka arusaadaw ilma pikema juurdluseta, mispärast just sarnast maapoliitikat aetakse. Ühe arupärimise puhul, mis meie poolt hiljuti maaküsimuse kohta esitati, leidsid isegi härrad Tõnisson ja Strandman, et asjad mitte päris korras ei ole, waid päris korrast ära on, et niiwiisi edasi minna ei wõi jne. Mis tehakse aga? Üheilt poolt luuakse wõimalusi, et maad saaks jälle kokku osta ja teisest küljest hoolitsetakse, et asuniku seisukord oleks äärmiselt wilets, et tema ägaks kõrge rendi all, et tema lagunenuid hoonete eest suurt tasu maksaks, et temal krediit puuduks, et

temale inwentaari turuhinnast kõrgema hinnaga müüdaks, jne., jne.. Sellega tahetakse asunikule öelda: „tahtsid maad, nüüd on ta sul käes“. Ja kui tal mitte midagi enam ei ole ja tal muud üle ei jää, kui oodata armulist härrat, kes nii lahke on, et ta wõtab maa, mis asunikule niipalju piina ja waewa on teinud, omale ja asunik läheb... Niisugune on see maapoliitika, mida senni on aetud ja ka tulewikus edasi ajada tahetakse. Selle poliitika kohta on wäga huwitaw üks lause põllutöömisteeriumi eelarwe seletuskirjas, mis ütleb, et eelarwes oli tarwis suurendada kohtukulusid sellepärast, et on ette näha üle 500 kohtuasja, mis maareformiga ühenduses. Mina, põhjendades eelkäiwat arupärimist, näitasin juba, kuidas ministri abi härra Raamot, kes — ma pean järeldama, et tema ministri teadmisel sarnast poliitikat ajab, — igamehele ütleb: „Sinu asi on õige ja hea, mine aga koju ja ela rahus“, — lõpuks siiski pidi tunnistama, et asjad on nii segi läinud, et tema nendest enam jagu ei saa. Kui sarnast maapoliitikat aetakse, siis ei saa uskuda, et põllutöömisteerium 500 protsessiga läbi saab, ehk wast ainult selle tõttu, et asunikud on niiwõrd rasketesse tingimistesse seatud, et nemad ei saagi kohtusse minna, neil ei ole lihtsalt wõimalik adwokaati palgata ja küsitaw on, kas need asunikude kohtuasju üldse ajada wõtawad. (Naer.) Wõib olla selletõttu on siis asjade arw nii wäikene. (J. Luiga (töer.): Täitsa õige.) Kui härra Luiga leiab, et see täitsa õige on, siis kinnitab see minu wäidet.

Edasi on juba pikemat aega kõneldud sellest, et riigilaewad tulewad likwideerida, maha müüa ja sellekohaseid ettewalmistusi tehtud. Esialgu on küll ainult wäiksemaid laewu müüdüd, aga igal aastal tullakse uuesti kawatsustega, ka wiimaseid laewu maha müüa, riiklist laewandust üldse likwideerida. Ma ei puuduta küsimust, kas riiklik majapidamine igalpool ja igasugustes oludes wastuwoetaw wõi soowitaw nähtus oleks, waid ma peataksin ainult nende motiivide juures, mida ette tuuakse riikliku laewastiku müügi põhjenduseks. Alles hiljuti seletas härra kaubandus-tööstusminister rahaasjanduse komisjonis, kuidas riiklik laewastik tulla likwideerida, sest ta wõistelda eralaewadega. Tema, näituseks, wedada palju odavamalt puid linnadesse, eriti Tallinna, kui seda senni on teinud eralaewad ja rõhuda weohinnad madala-

male, kui see eralaewade omanikkudele soowitaw. Härra Ipsberg arwab, et eralaewade omanikud wõiwad pankrotti jääda ja laewastik ei edeneks. Kui riigilaewad suudawad tööd odawamalt teha, kas ei ole siis neil eesõigus? Kui härra Ipsberg'i wiisi järelda, siis tuleks kõik wabrikud ära häwitada, sest nemad walmistawad saadusi ka palju odawamalt, kui käsitöoline. Oldagu siis järjekindel ja tõmmatagu konsekwentsid lõpuni. Kui aga siiski uuema aja teaduse ja tehnika leidusi kasutada tahetakse ja kasutatakse seks, et saadusi kergema waewaga kätte saada, et nende hinda ja produtseerimist suurendada, siis arwan mina, et kui riigilaewastik suudab odawamalt töötada, kui eralaewad, siis kahtlemata eralaewad peawad kaduma. Kõige selle juures on aga teada, et riigilaewastik, waatamata odawamate hindade peale, on siiski kassaga töötanud. Riigilaewad on pealegi pidanud ühendust mitmesuguste saarte ja kohtade wahel, kus muidu ühendust ei oleks olnud sel lihtsal põhjusel, et need liinid tarwitajate wahesuse tõttu endid ära ei tasu. Muidugi, seal töötawad ka riigilaewad kahjuga, aga seda ühendust on ometi tarwis pidada, sest ei taheta ju ometi sinnamaale jõuda, et teatawad maaosad oleks täiesti eraldatud. Ega see ju ometi teedeministri eessiht ei wõi olla. Ja kui see tema eessiht on, siis üteltu seda otsekohe. Kui aga tahetakse hõlbustada liikumist, siis tuleb ka sarnaseid ühendusi tulewikus korraldada. Kui küsiti ministrilt, kuidas mõtleb ta neid ühendusi korraldada, siis jutustas tema, kuidas seda tehtawat wäljamaal. Seal olewat eralaewaseltsid, kes neid ühendusi korraldawad ja kellele riik toetust annab. Eestis tulla sedasama teed käia. Tähen-dab, laewad, mis oma remondi ära on tasunud, suuremaid sissetulekuidki annud, tulewad maha müüa wanaraua hinnaga. Praegusel silmapilgul on üldise kriisi tõttu laewawoohinnad märksa alanenud ja laewu müüakse odawalt. Tähen-dab oma laewad müüakse maha eraseltsidele, kes nad käima panewad sinna, kus nad praegu käiwad ja riigilt weel toetusraha wõtawad. Kuidas see riigile kasulik on, see igatahes ei selgunud mitte. Weel üks asi on imelik — kuidas sarnasel korral, kui laewad riigile kahju toowad, ikkagi häid inimesi leidub, kes riiki sellest suurest kahjust ära päästaksid. Ja ma pean ütlemä, et neid häid inimesi Eestis leidub. Laewad wõidak wististi alati maha

müüa ja leiduks alati inimesi, kes selle waranduse eneste kätte wõtawad. Neid häid inimesi on leidunud kuulsast „Revalis'e“ ajast tänini. Teine ettewõte, mida tahetakse erakapitaali kätte anda, on kitsarööpeline. Minewaaastase eelarwe arutuse puhul öeldi, et kitsarööpalisest raudteest mingit kasu ei saa, et nimetatud raudtee kordaseadmise suuremaid kulusid nõuab, ja ta sellepärast riigile mitte kasulik ei ole, sest riik ei jõua teda korda seada. Septembrikuul lehitsedes „Riigi Teatajat“, leian, et ongi loodud headest inimestest aktsiaselts, kelle ülesandeks on Pärnu-Tallinna kitsarööpelist raudteed oma kätte wõtta. Nimetatud aktsiaseltsi eesotsas on härrad Beljaew, Laidoner, Strandman, Wolkenstein ja Rank. Tähen-dab, Eesti riigi õnneks leidub alati ettewõtjaid, kes niisuguseid ettewõtteid, mis riigile hukatust toowad, lahke käega walmis on üle wõtma, et riiki päästa. Arwatawasti tuleb warsti järg laiarööpalise raudtee kätte ja seal ehk leidub jällegi mõni hea inimene ehk ringkond, kes walmis on abi pakkuma. Siis tuleb ehk järg postitelegraafi-telefoni kätte jne. Kas ei leiduks aktsiaseltse, kes ka riigi wõlad ja puudujäägid oma kanda wõtaksid, sest ka need rõhuwad riiki? Näitustest arwan jätkuwat ja arwan ka härra rahaministrilt tema poolt nõutud näituste suhtes rahuldandud olewat. (Rahaminister G. Westel: Kas need on need näitused?) Kas Teile neist ei jätku? Kui ei, siis wõin weel näitusi tuua, kui teie nende peale wastanud olete.

Edasi peatan ma paari sõnaga majanduspoliitika juures üldse. Kõige pealt pean toonitama, et praegune majanduspoliitika on asunud kaitsema tööstust, õigemini töösturid kaitsetollide abil. Kõige selle kaitse peale waatamata, ei saa tööstus siiski jalgu alla. Kaitsetoll ei aita kõrwaldada tooresainete ja turu puudust, waid aitab ainult töösturitele suurt kasu saawutada. Tagajärg on aga see, et saadused turul äärmiselt kallid on. Isegi wõrreldes Saksamaaga, mille rahakurs wäga palju langenud, on meie saaduste hinnad hoopis kõrgemad. Minule puutus silma alles läinud nädalal, siis kui Saksa margakurs oli juba alla kümne penni, paar kuulutust Saksa ajalehes, mis wäga iseloomulised. Ühes neist kuulutatakse, et saab osta palitud ja mantlid neljatuhande marga eest. Eestis ei ole neid kusagilt niisuguse hinnaga saada, selle peale waatamata, et Eesti mark enam kui 10 korda

Saksa margast kõrgem on. Saksa ajalehes imestati selle üle, et Berliinis ühe toa eest nõutawat 1500—2000 marka. Meil aga peab inestama, kui keegi selle hinnaga toa kätte saab. Tähendab, siin on hinnad Eesti markades hoopis kõrgemad kui Saksamaal sealsetes odawates markades. See näitab, et meil on loodud sarnased tingimised, et odawamalt tarbeaineid sisse tuua ei saa, ja selletõttu on wõistlus wäike, ehk teda ei ole üldse olemas. Siseturul määratakse sellepärast niisugused hinnad, nagu ettewõtjad heaks arwawad.

Ei lepita aga mitte ainult sellega, et kaitsetoll on sisse seatud, waid on asutud ka weel ettewõtjaid kaitsema tööliste wastu, et nad ei saaks esineda mingisuguste nõudmistega oma seisukorra parandamiseks. See kaitse ei piirdu mitte ainult sellega, et töökaitse asutused, kelle wõimupiirid ja tegewusala on äärmiselt kitsad ja kes waewalt saawad midagi teha, waid politsei on walmis iga minut wahele segama ja walitsusel ei ole ka nähtawasti mitte midagi selle wastu, kui politsei töölisi laiali peksab tööandjate kasuks. Seda meeoleolu on tööandjad asunud kasutama ja ei jäta seda kunagi tarwitamata. Nii läheb kord-korralt ägedamaks wõitlus tööpäewa pikendamise ja tükitöö maksmapanemise eest terwel tööandjate wäerinnal. Ses wõitluses sammub walitsus harilikult kõige ees. Riigikogu istungjärgu algusel kõneallolnud arupärimise puhul, mis käsitas sündmusi ja wäärnäh-tusi sõjawäe trükikodades, selgus härra sõjaministri kõnest, kuidas alati ümber hinnatakse tükitöö norme ja alla rõhutakse hindu. Kui mõni tööline on seal tükitöö juures äärmise jõupingutusega ja ei tea kui palju ületunde tehes harilikku-dest näljapennidest natuke rohkem palka saanud, siis on esimene asi... tükitöö hindade ümberkalkuleerimine, et töölisel mingil tingimisel ei oleks wõimalust teenida elatismiinumini. Pean tähendama, et eraettewõtjad seda nähtust mitte kasutamata ei jäta, waid sellest tarwilikud järeldused teewad. Nõndasama näeme, kuidas tänawu ja arwatawasti ka tulewikus walitsewad enamusrühmad, eriti põllumehed on alalises wõitluses sundus-likkude määruste ja põllutööliste tööaja ja palgatingimiste normeerimise wastu. Meie teame, kuidas kõige pealt seadus, mis kindlustas, et mõnesugused määru- sed ikka pidid maksma pandama, muu- deti selles sihis, kuidas see tööandjatele ja põllumeestele nende huwides kasuli-

kum on. Meie nägime, kuhu minewal kewadel selle uue seaduse abil jõuti ja näeme sedasama ka tulewal kewadel. Tööandjatel ei ole mingisugust huwi segakommissjonides töölistega kokku leppida, nemad on huwitatud sellest, et mingisugust kokkulepet ei saawutataks ja, loomulikult, esinewad siis ka sarnaste tingimistega, mis töölistele wastuwõetawad ei wõi olla. Seda metoodi tarwitati juba läinud aastal, ja Riigikogu kinnitas seda omalt poolt seadusandlises korras sunduslikka määrusi mitte maksma pannes. On wäga palju põhjust arwata, et põllumehed tänawu weel suurema hooga selle peale lähewad ja nii näeme, kuidas siingi toetatakse kapitaaliomanikka — tööand- jaid — tööliste wastu, tööliste kahjuks. Mis ime siis, kui needsamad ringkonnad, kes minewal aastal põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse puhul kõnelesid põllutööliste kinnitamise wastu, toonitades, et see ei sünni mitte sinna, waid see määrus tuleb wõtta tööliste haiguse ja õnnetujuhtumiste wastu kin- nitamise seadusesse, tänawu juba kom- missjonides kõnelewad sellest, et põllu- tööliste kinnitust ka mitte sinna seadu- sesse üles wõtta ja et põllutöölistel ei ole üldse tarwis mingit kaitset, mingisugust toetust, waid et nemad peaks olema ole- wused, kes töötawad, kunni neil töö- jõudu jätkub ja kui see lõpeb, siis leidku endile kusagil aiaääres koht, kus nad kõngeda wõiwad. (J. Saul (põl.): Palju neid põllutöölisi on, kes aia- ääres on?) Kui neid palju ei ole, siis sellepärast, et Teie ei ole saanud oma metoodi weel lõpuni arendada ja et Teie waewalt oma aiaäärt lubaksite selle jaoks.

Siis tahaksin ma weel paari sõnaga puudutada kaubandus-poliitikat. Sennistes kaubalepingutes on läbi wiidud nõndani- metatud enamsoodustuse põhimõte, tä- hendab, on tehtud teatawate kaupade pealt wastastikuseid tollialandusi. Kui meie waatame, mis sihis on neid tolli- alandusi ja kaubalepinguid üldse tehtud, siis näeme, et wäga tihti on hinnaalandus tehtud just niisuguste ainete pealt, mis tarwitawad jõukamad kihid, näituseks weinide, siidiriiete ja teiste kallimate as- jade pealt, mida tarwitawad ainult jõu- kamad rahwakihid, nagu see Prantsus- Eesti kaubalepingus eriti silma torkab. Tollialandamise alt on aga wälja jäänud just odawamad riidekaubad, millest, kui nad Eesti turule ilmuksid, töölised was-

tupidawaid riideid saaks ja mis ka siseturu hindade peale mõju awaldamata ei jätaks, waid kaasa tooks hindade lange-mise. Sedasama wõiks ütelda ka jalanoitude kohta. Teiselt poolt on aga Eestist wäljaveetawate kaupade juures tollialandust saadud nende kaupade pealt, mida Eestist peaaegu wälja ei weetagi, nii et tegelikult seda hinnaalandust kasutada ei saada.

Nii on jõutud kõigist neist ilusatest sõnadest, kuidas Eestis olla väga palju igasuguseid wäärtusi, mida wõidaks rahaks teha, sinna, et ainukeseks wäljaveoaineks on, — vähemalt seletawad põllumehed nõnda, — karjasaadused, niihästi piima- kui lihasaadused. Kui omal ajal, silmas pidades, et kodumaa toiduainete puudusesse ei jääks, wäljaveo tollid tarwitusele wõeti wäljaveo reguleerimiseks, siis on nüüd kawatsus neid tollisid ära kaotada. (A. Jürman (põl.): Ongi kaotatud.) Seda halwem. Siin näeme sedasama, mis kordub kõigis teistes maa-des, kus põllumeeste ringkond eriti sellest huwitatud, et põllusaaduste peal oleks kõrged tollid, et neid mitte wäljast sisse wedada ei saaks ja siseturu hinnad kõrgel seisaksid. Nüüd, kriisi ajal, upitakse ametisse mees, kes ses sihis tegetseks. (A. Jürman (põl.): Ei tahaweel.) Siht on teil aga see, et püüate muretseda toiduainetele kergeid wäljaveo wõimalusi, et siseturul hindasid tõsta, waatamata selle peale, kas oma maa tarwitajad tarwiliselt on warustatud tarbe- ja toiduainetega ja kas need hinna pooldest kõigile kättesaadawad. Sarnaseid näitusi wõiks weel mitmel alal tuua, aga meie majanduspoliitika iseloomustamiseks aitab ehk nendestki. Waadeldes seletuskirjas ettetoodud lauset, mis näib olevat lähtekohaks, peab weel peatama nende summade juures, mida antakse wälja niinimetatud julgeoleku alalhoidmiseks. Seal on kõige pealt sõjaministeerium oma üle poolteise miljardilise eelarwega, siis samaks otstarbeks politsei aparaat 214.000.000 eelarwega, siis wangimajade ülewaltpidamine, mis ka üle saja miljoni on, jne. Saame kokku wõttes ligi kahemiljardilise summa, s. o. ühe kolmandiku eelarwest. Üks kolmandik läks riigi aparaadi koosseisude ülewaltpidamiseks, teine kolmandik läheb sõjawäe ja politsei peale! Kõige selle juures on püsima jäänud käesolewa eelarwe puhul sama seisukoht, mida toonitas tänowuse eelarwe arutamisel sõjaminister härra

Soots, et senni kui tema minister on, peab see nii olema, kui keegi teine tuleb, siis wõib ta teisiti teha. Ei ole mingisuguseid andmeid, et kawatsetakse sõjawäge wä-hendada, seda ümber korraldades rahwamiilitsa alusel, waid kõik jääb nii, nagu ennegi. Mis ülesanded sõjawäel on, sellest minnakse harilikult waikides mööda. Kõneldakse küll, nagu siingi, riigi julgeolekust jne., aga kui otsekohesed ollakse, siis tunnistatakse, et selle näputäie sõjawäega ei suuda riiki kaitsta wälise waenlase wastu. Kui see nii on, ja see on nii, siis on selge, et see terve julgeoleku aparaat ei ole niipalju sihitud wäljaspoole, waid on sihitud just sissepoole, klassi — kodanluse — julgeoleku sihis. Ja kolmandik eelarwest läheb selle peale. (J. Tõnisson (rhw.): 500 meest!) Härra Tõnisson! Ma ei saanud hästi aru, mil-leks Teie 500 meest pidi olema. Kui see nii oli mõeldud, et 500 mehest küllalt on sisemise julgeoleku kaitseks, siis muutub lugu weel hoopis pöörasemaks. Kui jätkub 500 mehest ja teie peate selle asemel aparaadi ülewal, mis neelab ära 2 miljardi, noh, mis majapidamine see siis tööpoolest on, mis pärast siis seda aparaati 500 mehe peale ei vähendata? See on siis weel halwem majapidamine, kui mina seda oletasin. Teie kardate aga, et need, keda teie kardate, on nii wõimsad, et nii suurt aparaati tarwis on. Olgu see nüüd teie waadetega kuidas on, kas on 500 mehest küllalt, wõi läheb neid weel ükskord niipalju tarwis kui praegu, aga kui teatakse sellel kaitsel mingisugune teine ülesanne olewat peale kaitse, siis oldagu hea ja näidatagu, missugune see on ja kuidas seda teostatakse. Senni aga ei ole seda mitte näha ja meie seisukoht jääb püsima.

Lõpuks tahaksin wäikese märkuse teha kohtuministri aadressil. Kohtuminister näib siiski lõpuks otsusele jõudnud olevat, et see rippumatu kohus ikkagi päris oma ülesande kõrgusel ei seisa ja on asunud otsustawalt kohtu prestiishi tõstma talaaride ja parettide abil. Ma ei tea, mis wärwi need Eestis tulewad. Lätis olla punased. Kui siis Eesti kohtunik oma mantlis istub kohtulauda, siis puistab ta omast laiast käisest õigust, et lase aga olla. Peab tööpoolest imestama, kui lihtsad kõik need geniaalsed kawatsused on. Ma mäletan, kuidas tänowuse eelarwe arutuse puhul kõneldi sellest, et kohtunikka ei ole, et kohtunikud ei ole wilunud, et palgad wiletsad ja neid tõsta ei

saa raha puudusel jne. Oli suur keerd-sõlm, mida raske lahti arutada. Ja nüüd on see talaaride läbi korruga lahendatud ja kohtu prestiish on tõstetud, kohus tarwilisele kõrgusele seatud ja asi korras. See mõte on igatahes sama geniaalne ja lihtne, kui kohtuministri seletus Riigikogu kõnetoolilt, kus ta waidles selle wastu, et Riigikogu ei wõi oma liikmete puutumast kindlustada sel lihtsal põhjusel, et siis kõik wabariigi wargad tulewad oma nimekirjaga Riigikogu walimistele ja Riigikogusse ning pääsewad kohtu karistawa käe alt. Mina igatahes ei sõanda selle geniaalse ministri geniaalset poliitikat arwustada ja lähen sellepärast edasi välispoliitika juurde.

Kuid ma ei taha ka seda puudutada üksikasjades, waid ainult tähendada, et ta on nihkunud kullerite tähe alt, mille all ta senni oli, konwerentside tähe alla. Seda järeldan ma sellest, et aruande puhul Genfi konwerentsi üle, üks aruandjatest tähendas, vähemalt korda kümme, et igasugused konwerentsid olla äärmiselt tähtsad ja nendest osawõtmine olla üks väga kasulik asi. Kas see uus täht Eesti välispoliitika waiksematesse wetesse wiib, wõi tuleb seal samasuguseid torme, nagu sulisewalt purjetades kullerite lipu all — seda ootame ja näeme.

Üle minnes tulude eelarwe juurde, peatan üldise tendentsi juures, mis peegeldub tulude eelarwes. Kõigepealt pean tähendama, et selle peale waatamata, et Eestis alati nii wäike protsent tulusid on saadud otsekohestest maksudest ja suurem osa sissetulekuid kaudsete maksude abil on sisse wõetud, on siiski märgata tendentsi — otsekoheseid maksusid weelgi rohkem kaudsete maksude arwel vähendada. Sel teel loomulikult wabaneb jõukas kiht, kelle peale otsekohesed maksud suuremalt osalt peaksid langema, maksukoormast ja maksud weeretatakse rahwa laiade hulkade peale, keh Wade hulkade peale, kes tarbeainete tarwitajana nende asjade pealt makstawa tolli, panderolli, aktsiisi jne. maksud peawad tasuma.

(Sekretääri kohale asub sekretäär A. Tupits.)

Mina ei hakka üksikasjaliselt põhjendada, et sarnane maksupoliitika eriti just töötawatele rahwahulkadele wastu wõt-mata on, sest ta weeretab maksukoorma eriti just nende õlale. Kuid ma rõhutan siin weel seda, et seda poliitikat juhitakse teadlikult nii kokkukõlas nende

üldise kokkuleppe alustega, mille põhjal lahkunud walitsus walitses. Üks selle kokkuleppe 18-st punktist, mille alusel walitsus loodi, kõneles ju, et tuleb katsuda maksukoormat lükata rohkem ja rohkem kaudsete maksude peale. See on ka läbi wiidud. Otsekohestest maksudest kawatsetakse sisse wõtta ainult natukene üle poole miljardi — 568.000.000, s. o. umbes 9% terwest eelarwest... (Rahaminister G. Westel: Kas Teie koolis rehkendust ka olete õppinud?) Härra minister! Teil ei tarwitse mind eksamineerida! Ma ootan, kunni Teie sõna wõtate ja siis ära näitate, mitu protsenti see Teie arwates wälja teeb.

Edasi peab tähendama, et otsekohesed maksudki liginewad järjest kaudsetele maksudele. Isegi tulumaksu juures wõib seda tähele panna. Kui tänowusuwiste muudatuste järele küll natukene elatismiinimumi kõrgendati, siis ei kõrgendatud teda ometi sellel määral, mis oleks wõimaldanud elatismiinimumi maksu alt wabaks jätta, nagu see nõuetaw on. Ikkagi on need alles maksumaksjad, kes tõepoolest maksta ei jõua. Tähendas ju härra minister ise eilses kõnes, et tulumaksust tuleb wõrdlemisi wähe sisse, sest et seda maksu on õige tuntawalt vähendatud. Miljonilise tulu pealt tuli maksta enne üle kahe ja poolesaja tuhande, aga nüüd alla sajatuhande. See on just meie tulumaksu arenemise eitaw külg, et jäädes ikkagi wäikeste maksjate õlale, koormates neid, kergendab ta suurte maksjate maksu suurust õige tuntawalt, wabastab neid teistega wõrreldes peaaegu täiesti maksu alt. Selle läbi omandab ta teatawa piirini kaudse maksu iseloomu, koormates keh wemaid kihte raskemalt kui jõukamaid. Siin tuleb weel arwesse wõtta, et suuremad maksjad harilikult oskawad tulumaksu eest kõrwale põigelda, olgu et nemad parajal ajal oskawad pankrotti jääda wõi et nad abielulepingute ja muul teel oskawad warandust sel kombel jaotada, et silmapilgul, mil ühelt tullakse tulumaksu nõudma, on warandus teise oma. Igatahes neid wõimalusi näikse olewat, sest kuidas muidu seletada, et suurem osa tulumaksust igal aastal wõlgu jääb. Wõi peab selle kirjutama rahaministeeriumi maksuaparaadi arwele, kes ei taha maksusid sisse nõuda.

Iga aasta on lubatud esineda uute maksuseadustega, aga need on tulemata jäänud. Kuulsime eilegi härra rahami-

nistri suust, missugused seadused temal teoksil, missugused nendest ühe kuu, ja missugused kahe kuu pärast võidakse Riigikogule ette panna. Tegelikult oleme siiski samal kohal, kui minewal aastal. Ka siis oli kuulda, et kawatsemisel on terve rida maksuseadusi, mis arwatawasti ka tulewase eelarwekõne puhuks tagawaraks jääwad. Tegelikult ei ole tänawuse aasta jooksul maksude seadustikus midagi muutunud ja pole arwata, et seal ka tulewa aasta jooksul midagi muutuks. Kui lõpuks arwesse wõtta, et härra rahaminister ei eelarwekõnes, ega ka ajakirjanduse kaudu, pole awaldanud tarwilikka seletusi, millest wõiks järeldada, et tulewikus asi teistwiisi kujuneb, et tarwis ei oleks maha tõmmata eelarwest neid summe, mis praegu maha on tõmmatud ja mis just töötawa rahwa seisukohast hädatarwilikud oleks eelarwesse jätta, näituseks summad tööpuuduse wastu wõitlemiseks, haiguste wastu kinnitamiseks ja haridustööks töörahwa keskel ja koolides üldse, siis jääb niisugune mulje, et walitsus nähtawasti ei ole sellest huwitatud, mis tulewikus saab, tema on huwitatud ainult sellest, kuidas praegusel silmapilgul ära kasutada neid võimalusi, mis käes, et edasi ajada seda tendentsi, mille abil riiklikud warandused ja nende kasutamine eraisikute ja teatawa wäikse, aga siiski wära mitmewärwilise ringkonna kätte lähewad, kes neid kasutawad wõimalikult suures ulatuses. Maksukoorem aga weereb ikka enam ja enam töörahwa turjale ja rõhub teda rohkem ja rohkem. See poliitika on meile alati olnud wastuwõtmatu ja sarnast majapidamist ei saa meie õigeks pidada. Sarnase poliitika ja sarnaste eelarwete wastu oleme meie täielikult. On selge, et tulgu walitsus selles wõi teises koosseisus, poliitiline kurs jääb ikka endiseks ja töörahwal ei ole praeguse ega ka loodawa walitsuse ajal mingit muudatust loota. See wõib ainult siis tulla, kui need kihid, kelle huwid eelarwes on rahuldumata, see on töötawa rahwa kihid saawad ise, niihästi walitsuse, kui ka eelarwe kohta oma sõna ütelda.

Rahaminister G. Westel: Härra rkl. Piiskar'i arwustuse peale, mis tema parteilisest seisukohast wälja minnes sündis, ei ole minul, kui endisel walitsuse liikmel, praegu midagi ütelda, sest endine walitsus on oma ülesandeid teostanud nii, nagu Riigikogu ja rahwa poliitiline

enamus seda on tahtnud ja poliitiliselt selle üle waidlema hakata oleks asjata. Kui uus walitsus, mis enamusega sünnitakse, ja kuhu ehk härra rkl. Piiskar'gi kuulub, ametisse seatakse, siis wõib ta muidugi uute põhimõtete järele oma programmi teostama hakata.

Millepärast mina sõna wõtsin, on järgmine. Härra Piiskar tähendas oma kõnes, et endine walitsus olla rahwa warandust oma kätest ära mänginud. See ei ole enam poliitiline waade, waid siin on juba teatawa wõttega tegemist, kus faktidega, õrnalt üteldes, wäga julgelt opereeritakse. Minu wahelhüüde peale tõi härra Piiskar kolm näitust: 1) põlewiwõtõöstus, 2) riigilaewastik, ja 3) kitsarööpeline raudtee. Mis puutub põlewiwõtõöstusesse, wõi vähemalt põlewiwilademetekontsessioonide andmisesse, kui meie seda nimetaksime erakätesse äramängimiseks, ärasahkerdamiseks, nagu härra Piiskar tähendas, siis wõiksimme niisama hästi ütelda, kui üks majaperemees oma korterid tüürile annab, et ta neid ära sahkerdab. See on wäga isewärki ja otsitud süüdistus. Selle üle wõib ju rääkida jällegi poliitiliselt seisukohalt, kas ja kuidas peaksid riigiwarandused ära kasutatud saama ja missugune wiis oleks kõige kasulikum. Siin aga selle üle waielda ei maksaks.

Teine küsimus oli riigilaewastik. Ma wõin ütelda, et riigilaewastik on praegu olemas ja tema tulewane saatus oleneb Riigikogust, sest see küsimus on Riigikogu rahaasjanduse komisjonis.

Kolmas oli kitsarööpalise raudtee ärasahkerdamine, jällegi kellegile kolmandatele eraisikutele, kus isegi teatawad Riigikogu liikmed sees olla. Ma wõin selle peale tähendada, et see wäide on niisama ebaõige, sest kitsarööpeline raudtee ei ole mitte riigi omandus, waid on eraomandus, mis riigi poolt sekwestreeritud. (J. Piiskar (is.): Tema wõiks saada riigi omanduseks.) Teie wõiksite ju kõik ära wõtta, lõppude lõpuks ka püksid ja saapad... (Naer.) ... ära natsionaliseerida ja selle üle wõite ju otsustada, kui teie uue waiitsuse moodustate. Aga ma ütlen, et praegu ei ole kitsarööpeline raudtee mitte riigi omandus ja sellepärast on see etteheide wale. Need härrad, kes uut seltsi asutawad, on endiste omanikkude esitajad ja kui endised omanikud tagasi tulewad, ja kui neil on õigus nõuda seda raudteed tagasi, siis

saawad nemad ka seda. (J. Piiskar (is.): Aga kontsessiooni tingimised?) Waadake, austatud härra, selle üle wõite ju waielda pärast, kui teie uut programmi kokku seate, aga on teised arwamised ja teised waated selle kohta.

Juhataja **A. Kerem**: Riigikogu on üle 2 tunni juba istunud, sellepärast kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaja algus kell 7.10 min.

Peale waheaega algab koosolek kell 7.38 min.

Juhataja kohal abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal abisekretäär **W. Pezold**.

Juhataja **A. Kerem**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meil on praegu käsil kõige tähtsam töö Riigikogus, see on eelarwe arutamine. Meie oleme sunnitud seda tegema väga erakorralises seisukorras, sest meil ei ole walitsust. Seda sama kriipsutas alla juba eile lugupeetud rkl. Tõnisson. Üks tänastest lugupeetud eelkõnelejatest, rkl. Piiskar, tähendas, et sellest hoolimata, et walitsust ei ole, wõib ju kritiseerida rühmade tegewust. Niisugune seisukoht on täitsa õige opositsiooni rühmadele, kuid palju raskem selles asjas on seisukord nendel rühmadel, kes senni walitsust moodustasid ning toetasid. Kui meie praeguse eelarwe üldisi läbi-rääkimisi edasi peame, siis ei saa selle peale mitte nii waadata, nagu lugupeetud eelkõneleja rkl. Piiskar siin tähendas. Tema räägib seda, et ta on kindlas arwamises, et mingisuguseid muudatusi Riigikogu wõi walitsuse tegewuses ette ei wõeta. Noh, kui niisuguses pessimistlikus arwamises ollakse, siis ei maksa üldse rääkida, sest see on paljas sõnade tegemine. Need rühmad, kes sennijani walitsust toetasid, tahaksid ikkagi näha, et need kõned ning arwustamised, mis siin esile tulewad, ka mingisuguseid tagajärgi annaks. Meie põhiseaduse järele on meil 3 enam-wähem eraldatud wõimu, see on Riigikogu, Wabariigi Walitsus ja Riigikohus, ning kõned, mis Wabariigi Walitsuse tegewuse arwustamiseks peetakse, peetakse selleks, et nende läbi mõju awaldada Wabariigi Walitsuse tegewuse peale. See on nende eesmärk ja see peab ka tagajärgi andma. Kui meie neid kõnesid peame nüüd niisu-

guses seisukorras, kus meil walitsust ei ole, siis muutuwad nad täitsa ilmaaegseteks ja ei oleks kedagi, kes neid tähele paneks wõi teostaks. (J. Piiskar (is.): Riigikogu paneb tähele.) Noh, siis on see ju Riigikogu tegewuse kritiseerimine.

Mina wõtsin praegu sõna mitte selleks, et eelarwekõnet pidada, waid luban enesele mõne sõnaga peatada just Riigikogu tegewuse juures, et kritiseerida Riigikogu tegewust. Pean tähendama, et kõigil, kes meie siin koos oleme, on selge, et ühes walitsuse kriisiga on tekkinud kriis ka Riigikogu töös. Meil ei lähe töö mitte endises hoos edasi. Mina palusin Riigikogu kantseleist arwu, kuipalju on meil seaduseelnõusid sees ja tuli wälja, et neid umbes saja ümber on. (J. Luiga (töer.): Millal nad sisse on tulnud?) On niisuguseid, mis on sisse tulnud juba kahe aasta eest ja on ka niisuguseid, mis on sisse tulnud kahe päewa eest. Ühesõnaga öeldes, tööd on väga palju. Nende hulgas on eelarwe-seadus, tolliseadustik, haiguste wastu ja emade kinnitamisseadus, vähemusrahwaste autonoomia seadus, kaubanduskoja seadus, riigiteenistuse seadus, omawalitsuse seadus, sõjawäekohustuse seadus ja weel palju teisi. Tööd on meil palju, aga tööd teha meie ei saa senni, kunni walitsuse kriis pole lõpetatud. (J. Piiskar (is.): Miks ei saa?) Meil on praegu niisugune seisukord ja kõik tunnistawad seda, et sellest ajast peale, see on 4 nädalat tagasi, kui meil walitsuse kriis hakkas, on töötegemine väga tuntawalt halwatud ja selle tõttu tuleb iseenesest päewakorrale küsimus, et meie peame wõimalikult ruttu katsuma walitsuse kriisi lahendada, et meie wõiksimme asuda eelarwe arutamise juurde mitte üksi opositsiooni rühmade seisukohalt, waid ka nende rühmade seisukohalt, kes senni on walitsust toetanud ja seda wist ka tulewikus tegema saawad. Pean tähendama, et opositsiooni rühmadel on kerge eelarwet kritiseerida ilma walitsuseta, kuid meil on see väga raske. (J. Piiskar (is.): Miks siis walitsust ei looda?) Just sellest tahan ma rääkida. Pean ütleva, et riiki ei saa kriisiga walitseda, waid peame wõimalikult ruttu Wabariigi Walitsuse moodustama. Niisuguseid pretsedente meie luua ei tohi, et meie wõime kaua olla ülemineku-ajajärgus. Kui meie waatame

tagasi selle aja peale, mil meil kriis tekkis, siis olid meil sel puhul mitmed läbirääkimised Riigikogu rühmade juhataste vahel. Oleme küll allkirjadega ja allkirjadeta nootesid wahetanud ja sel teel ei ole ikkagi walitsust jõudnud senni ajani moodustada. Ma pean tähendama, kahjuks on see nii! Ma ütlen, on ju kerge seisukorda kritiseerida, aga ma arwan, et igati, kes kritiseerib, see peaks ka näitama wõimalust mööda oma arusaamise järele teed, kuidas wiisi oleks seda kõige kergem lahendada. Minule näib küll isiklikult see kaunis keeruline olewat. Seda arwesse wõttes, et meil on küsimus meie nõhiseaduse järele lahendatud nõnda, et Riigikogu esimehe ülesandeks oleks uue walitsuse moodustamise juures samme astuda, nimelt Riigiwanema kandidaat kutsuda, kuid see küsimus on lahtiseks jäetud, kuidas ta seda tegema peab. Meil oli senniajani niisugune wiis, et Riigikogu esimees ise katsus enne juba koalitsiooni luua, koalitsiooni rühmade wahel kokkulepet sünnitada. Ma pean tähendama, et see kahjuks senniajani ei ole weel mitte wäga häid tagajärgi annud. Wõib olla — ma ei taha mitte olla absoluutne — võib olla minu põhimõtted ei ole õiged, kuid mulle näib, et Riigikogu esimehe ülesanne peaks olema kõige enne selgitada, misugused rühmad ülepea koalitsiooni poolt on, ja siis juba leida isikut, oma aruanõu järele, kellele tema selle ettepaneku teeb. Muidugi mõista on temal ju Riigikogu üldine meeoleolu paremini teada kui kellegil teisel, tema on Riigikogu usaldusmees, teab Riigikogu seisukohta ja selle arwamist, ja kui tema teatab oma soovist kellegile isikule, siis see isik saaks rühmadega wõi rühma esitajatega ehk liidritega kokku leppida ja walitsuse kokku seada. Mulle näib, et see wiis oleks lihtsam ja kergem kui see moodus, mida meie senniajani oleme tarwitanud ja pruukinud nüüd juba kaks korda selle endise walitsuse kokkuseadmise juures. Meie oleme katsunud enne kõik kokku leppida, kõik programmid walms seada jne. Ma ei pretendeeri mitte selle peale, et minu mõtted on siin ainukesed, waid, võib olla, et leiab ka teist teed, kuidas seda kiirendada, aga igatahes, meie peame wäga tõsiselt selle peale waatama, kuidas kriisi lõpetada, sest siis saaks meie ka tõsiselt asuda eelarwe arutamisele. Meie ei wõi praegu asja mitte niikaugele lasta minna, et kuulame rühmade esitajate kõned ära,

ja eile meie kuulasime ka rahaministri kõne ära, mis ei olnud minu arwamise järele mitte eelarwekõne, waid oli wiisakuse kõne, sest ta lihtsalt wiisakuse pärast pidas selle kõne rahwaesituse ees, ja see ei olnud mitte põhjalik eelarwekõne. Tema oleks wõinud ka selle hoopis pidamata jätta, toonitades, et eelarwe seletuskiri on ja meie ei saa ega wõi lahkunud walitsuselt seda nõuda, waid peame ootama, kunni uus walitsus on kinnitatud ja oma kohuste täitmisele asunud. Ma ütlen weel, et kui nüüd opositsiooni rühmad wõiwad oma kõned wäga suure ekspressiooniga ära pidada, aga ma usun, et ka neil saab see raske olema... (M. Martna (sd.): Miks mitte impressiooniga?) Wõib ka impressiooniga, mis kellegile meeldib. Aga ma usun, kui tõsiselt selle peale waadata, siis ka opositsiooni rühmadel kaunis raske saab olema kõnelelda, kuna aga endised koalitsiooni rühmad wõiwad nüüd kaunis, nii ütelda, wärwita kõnesid pidada sel puhul. Kuid, nagu ma juba tähendasin, on eelarwe arutamine ja üldised läbirääkimised minu arusaamise järele küll üks kõige tähtsam moment Riigikogu tegewuses ja Riigikogu elus. Mina eile tegin ettepaneku, kuid see ettepanek ei saanud mitte wastu wõetud ja täna on üldised läbirääkimised awatud. Sellepärast ei mõtle ma täna seda uuesti mitte teha, sest kui ta eile ei saanud wastu wõetud, siis ei ole ka wõimalik, et ta täna wastu wõetakse. Mulle näib küll, et enne kui meie uut walitsust mitte ei ole moodustanud ja kui meie täna kuulame need kõned kõik ära ja anname eelarwe komisjoni, siis koalitsiooni rühmad ei saa mitte seisukohti wõtta. Siis hakkame seal arwusid ja numbrid lugema, kuid see ei ole ikka mitte eelarwe töö.

Seda kokku wõttes näib mulle küll, et suurem ülesanne, mis meil praegu ees on, on wõimalikult rutuline kriisi lahendamine, uue walitsuse walimine ja selle tööle kutsumine.

E. Liwak (põl.): Mina palusin sõna ja tahtsin käesolewa eelarwe arutamise juures esineda mitte kui arwustaja, waid oma isiklisi arwamisi ette tuua.... (Wahelhüüe: Ja ka mälestusi.) ... riigi majapidamise ja riigi büdsheti kokkuseadmise juures. Et aga praegusel ajal walitsust ei ole, kellele wõiks arwamist awaldada, ütlen ma oma sõnast ära.

ja teen ettepaneku sisulisi läbirääkimisi, senni kui meil walitsust ei ole, lõpetada ja asuda kiirelt walitsuse kokkuseadmise juurde.

Juhataja **A. Kerem**: Rkl. Liiwak'i poolt on ettepanek tehtud eelarwe sisulisi läbirääkimisi edasi lükata kunni uue walitsuse kokkuseadmiseni. Selle ettepa-

neku puhul annan sõna kahele poolt ja kahele wastu rääkida. Sõna ei soowita, panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on 31 häälega 30 wastuolekul wastu wõetud. Päewakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 8.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Kerem**.

Sekretäär **A. Tupits**.

Abisekretäär **W. Pezold**.

